

KİTABXANAŞÜNASLIQ. KİTABŞÜNASLIQ.

BİBLİOQRAFIYAŞÜNASLIQ

UOT: 174:2+17

Aybəniz Əliyeva-Kəngərli
filologiya üzrə elmlər doktoru,
AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu,
Aybeniz.Kengerli@gmail.com

Cavid Cəfərov
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
Cavid@manuscript.az

**KİTABXANA BİRLİKLƏRİNİN
VƏ ETİK KODEKSLƏRİN TİPOLOGİYASI**

Açar sözlər: *kitabxana etikas, etik kodekslər, kitabxana birlikləri*

Ключевые слова: *библиотечная этика, этические кодексы, библиотечные союзы*

Keywords: *library ethics, ethics codecs, library associations*

Qədim tarixə malik Azərbaycan kitabxanaları bugün ən müasir standartlara söykənərək oxuculara xidmət göstərir, müvafiq sahədəki beynəlxalq təcrübəni öyrənir, qlobal kitabxana–informasiya mühitinin qabaqcıl prioritetlərini öz fəaliyyət spektrinə daxil edir. Milli kitabxana etikasının kodeksləşdirilməsi işində də dünya təcrübəsinin mənimsənilməsi olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Həmin təcrübəni öyrənib mənimsəmək, onu milli elmi-mədəni təfəkkür süzgecindən keçirərək tətbiq edə bilmək, “təcrübəyə təcrübə qatmaq” üçün isə müasir peşə trendlərini, elmi, elmi-kütləvi ədəbiyyatı, kitabxanaşünaslıqla bərabər, digər biliklər sistemində, elm sahələrində əldə olunmuş yenilikləri mütəmadi izləmək lazım gəlir.

Nəzərə almalıyıq ki, sürətlə dəyişən dünyada ictimai əxlaq normaları kimi, bəzən peşə etikas qaydaları da, onları tənzimləyən kodekslər də dəyişikliklərə məruz qalır. Kitabxana etikas sahəsindəki qanunvericilik, kodeskləşdirmə, qaydalaşdırma prosesləri də bu cür dəyişikliklərdən xali deyil. Rəsmi sənəd statusuna malik olsalar belə, peşə kodeksləri də “açıq” sənəd kimi, vaxtaşırı dəyişiklik və əlavələrlə üzləşirlər. Məsələn, ABŞ kitabxanaçılarının 1939–cu ildə qəbul olunmuş peşə əxlaqı kodeksi hər yeni dövrün tələblərinə müvafiq olaraq 1981, 1995 və 2008–ci illərdə dəyişik-

liklərə məruz qalmışdır. Artıq beynəlxalq təcrübədə belə düzəlişlər norma kimi qəbul olunur. Başqa sözlə, kodekslərin dərcindən sonra mütəmadi olaraq yenilənməsi bir növ adi hal almışdır.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, kitabxanaçıların etik davranış kodeksinin hazırlanması işinə milli kitabxana qurumlarının münasibəti, aidiyyəti bilavasitə, həmin təşkilatların tipologiyasından asılıdır. Mövcud kitabxana assosiasiyaları, birlikləri ayrı-ayrı strukturlara, fəaliyyət istiqamətlərinə malik olduğundan onlar arasında tipoloji müxtəliflik təbii qəbul olunmalıdır. Assosiasiyalar var ki, bir neçə assosiasiyanın birləşməsindən əmələ gəlir; bəzi birliklər isə regional, etnik xarakter daşıyır. Məsələn, Avstraliyada, Braziliyada, Kanadada, Almaniyada, Hindistanda, İspaniyada, İsveçrədə və ABŞ-da ictimai-siyasi, elmi-mədəni, sosial baxışlarına görə fərqlənən kitabxanaçı birlikləri də az deyil.

Hazırda dünyada ümumilikdə, 570 beynəlxalq, milli və regional kitabxana assosiasiyası, kitabxanaçı dərnəyi, birliyi fəaliyyət göstərir ki, onlardan da 66-sı, o cümlədən 61 milli və 5 beynəlxalq kitabxana assosiasiyası kitabxanaçıların etik davranış qaydalarını kodeksləşdirmişdir.

Kitabxana assosiasiyalarının təsnifatı

Bir qayda olaraq, dünya kitabxana birliklərinin tərkibi ayrı-ayrı kitabxanaçılardan deyil, kitabxanalardan formalaşdırılır. Rusiya Milli Kitabxana Assosiasiyası, Amerika Kitabxana Assosiasiyası və Kvebek Peşəkar Kitabxana Assosiasiyası bu mənada istisna təşkil edir. Belə ki, adıçəkilən qurumlar həm kitabxanaları, həm də kitabxanaçıları fərdi qaydada da üzvlüyə qəbul edirlər.

Ümumiyyətlə, kitabxana assosiasiyalarının, kitabxanaçı birliklərinin 5 əsas tipi mövcuddur:

– **Assosiasiyalar assosiasiyası.** Belə birliklərə Beynəlxalq Kitabxana Assosiasiyaları Federasiyasını (IFLA), Rusiya Kitabxanalar Assosiasiyasını nümunə göstərmək olar.

– **Qanunverici assosiasiya.** Belə assosiasiyalar milli kitabxanaçılığın tənzimlənməsi üçün bütün qanunların, normativ və hüquqi sənədlərin hazırlanması üzrə səlahiyyətli orqan rolunu oynayırlar. Qanunverici və inzibati səlahiyyətlərə malik bu tip kitabxana birliklərinə, əsasən Cənubi Amerika ölkələrində rast gəlinir. Bir qayda olaraq, həmin ölkələrdəki kitabxanaların hamısı qanunverici assosiasiyaların üzvü olur və vahid mərkəzə təbə edilirlər.

– **Üzvləri həm hüquqi, həm də fiziki şəxslərdən təşkil olunan assosiasiya.** Bu tip assosiasiyalar ayrı-ayrılıqda həm kitabxanaları, həm kitabxanaçıları üzvlüyə qəbul edirlər.

– **Həmkarlar ittifaqları şəklində fəaliyyət göstərən birliklər.** Belə assosiasiyalara Skandinaviya ölkələrində rast gəlinir. Məsələn, Danimarka Kitabxana Assosiasiyasının tərkibinə kitabxanalar deyil, ancaq kitabxanaçılar üzv qəbul olunur. Bu zaman onların kitabxanada işləyib–işləməməsi deyil, kitabxanaçılıq sahəsində təhsilə malik olması əsas götürülür. Bu ölkədə kitabxanaçılıq təhsili almış insanların 90%-i assosiasiyanın üzvüdür [1].

– **Qarışıq tipli assosiasiyalar.** Belə assosiasiyalar yuxarıda sadaladığımız bütün tipləri özündə birləşdirir.

Təşkilati quruluşuna görə isə kitabxana birlikləri həm də transmilli (IFLA, LIBER) və regional ola bilərlər. Məsələn, regional xüsusiyyət daşıyan ALISE–Kitabxanaçı müəllimlərinin Assosiasiyası üzvlərini yalnız ABŞ və Kanadadan seçir. EVCLID–ə (Kitabxanaşünaslıq üzrə təhsil və tədqiqatlar Assosiasiyası) isə ancaq Avropa birliyi ölkələrinin kitabxanaçıları qəbul olunurlar.

Kitabxana və informasiya assosiasiyaları üzrə Avropa bürosu (EDLIB) da IFLA və LIBER kimi beynəlxalq xarakter daşıyır.

Argentina kitabxanaçıları Assosiasiyası və Çili Kitabxanaçıları Kollegiyası isə üzvlərini yerli və yalnız tam ali kitabxanaçılıq (kitabxanaçılıq üzrə magistr) təhsili almış mütəxəssislərdən seçir.

ABŞ–dakı “Çin əsilli Amerika kitabxanaçıları Assosiasiyası” etnik, “Ailə kitabxanaları Birliyi” isə xüsusi tipli kitabxana birlikləridir.

“Paraiba kitabxanaçıları birliyi” (Braziliya), “Ekstremadura–kitabxanaçıları, arxivçilər, sənədsünaslar və muzeyşünaslar Assosiasiyası” (İspaniya) isə, çox az rast gəlinən əyalət tipli kitabxana birliyidir.

Kitabxana etikasını kodekslərinin təsnifatı

Kitabxanaçılıq sahəsində çalışan insanların peşə əxlaqını, davranışını rəqləməntləşdirən etik kodeksləri müxtəlif aspektlərdən təsnifləşdirmək mümkündür. Mütəxəssislərin bu sahədə müxtəlif baxışları mövcuddur. ABŞ kitabxanaşünası, kitabxana etikasını sahəsində tanınmış mütəxəssis Uels Köhler [2] etik davranış kodekslərini 5 tipə ayırır: *deontoloji, utilitar, icbari, tövsiyə və didaktik* xarakterli etik kodekslər.

1. **Deontoloji kodekslər.** İ.Kanta görə, deontologiya–öhdəliklərin öyrənilməsi elmidir. Bu elm sahəsi müxtəlif fəaliyyət iştirakçıları arasında etibarlı, dayanıqlı münasibətləri təmin edən professional etikanı da elmi–nəzəri cəhətdən tədqiq edir. Demək, deontoloji kodekslər kitabxanaçını öhdəliklərə əməl etməyə, şəraiti düzgün qiymətləndirməyə məsul edir. Lakin bu tip kodekslərə görə, kitabxanaçı yalnız öz üzərinə düşən vəzifələrin icrasına görə məsuliyyət daşıyır. Yəni, o, öz vəzifəsini icra edərkən kənar problemlərlə rastlaşırsa və həmin problemlər obyektiv səbəblərdən yaranırsa, bu zaman kitabxanaçı avtomatik olaraq məsuliyyət subyekti olmaqdan çıxır.

Bəzən elə hallar olur ki, oxucu özünün ictimai–siyasi, sosial statusundan istifadə edərək kitabxanada xüsusi imtiyaz əldə etmək istəyir. Həç şübhəsiz ki, kitabxanaçı o cür oxucuya münasibətdə ümumi qaydalardan çıxış edərkən təzyiqlə üzləşir: ictimai nüfuza malik oxucu, kitabxanaçını hədələyir, özünə qarşı münasibətdə xüsusi, fərdi yanaşma üsullarından istifadə olunmasını tələb edir. Təəssüf ki, bir çox hallarda belə qarşıdurma “tanınmış” oxucunun “qələbəsi” ilə yekunlaşır. Bunun da iki səbəbi var: birincisi odur ki, kitabxanaçı öz alicənab, mədəni xarakteri ilə bu cür qeyri-etik polemikalardan qalib ayrılmaq imkanına malik deyil. İkinci də, o cür oxucular məsələni “inzibati” qaydada həll etməyə çalışır, özlərinə qarşı xoşagəlməz münasibət gördüklərini bəhanə edərək rəhbərliyə həmin kitabxanaçını şikayət edirlər. Əlbəttə, kitabxana elə bir fenomenal dəyərlər institutudur ki, burada oxucu ilə yaranmış az

qala bütün mübahisələr ikincilərin xeyrinə həll olunur. Çünki kitabxananın, kitabxanaçının yalnız bir düşüncəsi, bir amalı var: təki oxucu narazı qalmasın; təki heç kəs kitabxanadan iraq düşməsin; təki oxucu kitabdan, oxumaqdan, təhsildən üz döndərməsin.

Belə hadisələr dünyanın bütün kitabxanalarında baş verir. Amma kitabxana deontoloji əxlaq kodeksinin qüvvədə olduğu ölkədədirsə, bu cür qaydaları əldə rəhbər tutan kitabxanaçı, müvafiq situasiya ilə qarşılaşdığı zaman, oxucunun təzyiqləri, sonrakı hərəkətləri və onların nəticələri ilə marqlanmır. Çünki onun vəzifəsi soyuq-qanlı olmaq, ayrı-seçkilik salmadan bütün oxucu qruplarına, eyni qaydada xidmət etməkdir. Deontoloji qaydalara görə, kitabxanada bu və ya digər oxucunun başqa oxuculara nəzərən heç bir üstünlüyü olmamalı, kitabxanaçı isə heç bir halda bu qaydaları pozmamalıdır.

2. Utilitar kodekslər. Belə kodekslər oxucu hüquqlarının və hətta istəklərinin (*oxu, şıltaqlıqlarının*) tam şəkildə təmin olunmasını, göstərilən xidmətin ən yüksək həddə qaldırılmasını nəzərdə tutur. Utilitar əxlaq kodeksinə görə, kitabxanaçı hər bir situasiyada oxucunu razı salmalı, onun informasiya tələbatını ödəyərəkən yarana biləcək qəliz, xoşagəlməz vəziyyətlərdə konsensusa, razılaşmaya nail olmalıdır.

3. İcbari (imperativ) kodekslər. Belə kodekslər mahiyyət etibarilə, deontoloji kodekslərə daha yaxındır. İcbari kitabxana etikasını kodekslərində kitabxanaçı–oxucu münasibətlərindəki öhdəliklər, hər iki tərəfin yol verdiyi qayda pozuntularına görə atılacaq addımlar, tətbiq ediləcək cəza növləri, tərəflərdən hər birinin imtiyazları, hüquqları və s. təfəsilatlı şəkildə qeyd olunur. Deontoloji kodekslərdən fərqli olaraq icbari kodekslər “sərt”liyi ilə seçilir və daha ciddi məsuliyyət yaradır. Belə kodekslərə əməl etməyən kitabxanaçı və oxucular xüsusi qaydada inzibati məsuliyyətə cəlb olunaraq cərimələnirlər.

4. Təvsiyə xarakterli kodekslər. Bu tip kodekslər ideal davranış modelinə əsaslanır. Belə kodekslərdə demək olar ki, heç bir qayda, direktiv, hökm müəyyənləşdirilmir. Kitabxanaçıya hansı vəziyyətdə necə davranmalı olduğu barədə ancaq təvsiyə verilir. Bu tip kodekslər kitabxanaçını daha çox xeyirxah əməllərə istiqamətləndirir, işinə peşəkarcasına yanaşmağa ruhlandırır.

5. Didaktik kodekslər. Təvsiyə xarakterli kodekslər kimi, didaktik kodekslər də, kitabxana və kitabxanaçılar üçün heç bir icbari qayda müəyyənləşdirmir. Əksinə, bu cür kodekslər kitabxanaçıya bir növ maarifləndirici təsir göstərir, ona ümumbəşəri dəyərləri xatırladır, peşənin üstünlüklərini, məziyyətlərini açır, peşəsini sevməyi təlqin edir.

Məsələn, dünyada bir çox kitabxana etikasını kodekslərinə nümunə olmuş Amerika Kitabxana Assosiasiyasının (ALA) kodeksi təvsiyə xarakterli (4-cü tip) sənəd hesab olunur. İngiliscə 307 sözdən ibarət bu kodeks, dünya kitabxanaçılıq kodekslərinin ən qədimi və ən qısaıdır. Bu kodeksdə kitabxanaçıların yerinə yetirməli olduğu deyil, yerinə yetirə biləcəyi qaydalar əks olunmuşdur. Kodeksin heç bir hüquqi yükü olmadığından, bu təlimat ALA üzvlərinə məcburən qəbul etdirilmir. Tam əksinə, Kodeksə əməl olunması tam könüllülük prinsipi əsasında həyata keçirilir.

ALA-nın kodeksindən fərqli olaraq, məsələn, Çili Kitabxanaçılar Kollegiyasının kodeksi icbari kodekslər (3-cü tip) sırasındadır. Kodeksə görə, ali kitabxanaçılıq

təhsili almış şəxslər kitabxanalarda xüsusi öhdəlik və hüquqlara malik olurlar. Həmin öhdəlik və hüquqlar dövlətin qəbul etdiyi ayrıca qanunla tənzimlənir.

Kollegiyanın üzvü olmayan kitabxanaçılara ixtisas üzrə işləməyə icazə verilmir.

Fransa Kitabxanaçılar Assosiasiyasının etik kodeksində isə kitabxanaçılığın peşəkar prinsipləri sadalanır. Həmin kodeks didaktik kodekslərə (5-ci tip) misal ola bilər.

Bizim fikrimizcə, bu cür bölgü ilə yanaşı, əxlaq kodekslərini həm də tətbiq sahələrinə görə fərqləndirmək lazımdır. Məlumdur ki, məzmun formaya təsir etdiyi kimi, kitabxananın yerləşdiyi makromühit də onun mikromühitinin yaranmasına, fəaliyyət istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinə, ən başlıcası isə həmin mühitdə çalışan kitabxanaçının etik davranış qaydalarının formalaşmasına birbaşa təsir edir. Bu mənada, məsələn, gözdən əlillər üçün nəzərdə tutulmuş kitabxana ilə həbsxana kitabxanasında tətbiq olunan etik davranış qaydalarında fərqlilik qaçılmazdır. Lakin istənilən bütün hallarda, kitabxana–oxucu münasibətlərində həm də ümumi əxlaq dəyərləri əsas götürüldüyündən, kitabxana etikasına kodekslərinin bir–birindən kəskin surətdə fərqlənməsi mümkün deyildir.

Kitabxana etikasına üzrə başqa bir mütəxəssis, professor Loan Skin [3] isə etik kodeksləri 2 əsas qrupa bölür: *təsviri və istiqamətverici*. Alimin fikrincə, kitabxanaçıların bilavasitə xidməti öhdəliklərindən doğmuş etik davranış qaydalarını əks etdirən kodekslər təsviri xarakter daşıyır. Belə kodekslərdə kitabxanaçılıq peşəsinin məziyyətlərindən, kitabxanaçının peşə dəyərlərindən, müxtəlif oxucu qrupları (əlif, uşaq, yaşlı oxuculara) ilə xüsusi davranış qaydalarından və s. bəhs olunur. Başqa sözlə desək, təsviri kodekslər kitabxanaçının oxucu və cəmiyyət qarşısındakı bəşəri, mənəvi öhdəliklərinə işıq salır.

İstiqamətverici kodekslərdə isə kitabxanaçılara müxtəlif situasiyalarda necə davranmaqla bağlı təlimat verilir. Belə kodekslərdə kitabxana–oxucu münasibətlərində baş verə biləcək xoşagəlməz hallar da nəzərə alınır, vəziyyətdən mədəni və nəzakətli şəkildə çıxış yolları göstərilir.

Digər kitabxanaşünas alim Fey Zipkoviç [4] isə, bir qədər də irəli gedərək etik kodeksləri *peşəkar və qeyri–peşəkar* (oxu, *peşəkarlara aid olmayan*) olmaqla 2 qrupa ayırır. Zipkoviç, ALA–nın etik kodeksini qeyri–peşəkar, başqa sözlə, daha mülayim hesab edir. Onun fikrincə, əsil peşəkar kodeks icbari mexanizmlərə malik olmalı, kitabxanaçının və ya oxucunun qeyri–etik davranışına qarşı sanksiyalar tətbiq etməyə, bəzi hallarda isə hüquqi məsuliyyət (!) yaratmağa icazə verməlidir.

Əlbəttə, biz Zipkoviçin bu yanaşmasını çox sərt hesab edirik. Çünki, təhlillərimiz göstərir ki, kitabxanaçı səhvini “bağışlamayan” kodekslər belə, sanksiyanı yalnız o halda “tələb edirlər” ki, nəticə etibarilə, kitabxanaçının peşəkar karyerasına ziyan vurulmasın. Yəni sanksiya nəticəsində kitabxanaçı işdən çıxarılmasın; onun heç bir peşəkar imkanı məhdudlaşdırılmasın və s.

Bu mənada, kitabxana etikasına sahəsində tanınmış rus alimi İrina Truşinanın bölgüsü daha maraqlıdır. Truşinaya görə, etik kodekslər şərti olaraq 3 qrupa ayrılır: *deklarativ, məsləhətverici, nizamlayıcı* kodekslər [5].

“Deklarativ kodekslər” dedikdə, ismaric xarakteri daşıyan və kitabxanaçıları etik prinsiplərə könüllü riayət etməyə səsləyən kodekslər nəzərdə tutulur [6].

Bu tip kodekslərdə “*Kitabxanaçıetməlidir*”, “*Kitabxanaçıməcburdur*” kimi imperativlərə rast gəlinmir və etik qaydalar birinci şəxsin cəmində (biz) nəzərə çatdırılır. Nümunə üçün Amerika Kitabxana Assosiasiyasının kodeksinin müddəalarından birini nəzərdən keçirək: “*Biz, intellektual azadlıq prinsipini əldə rəhbər tutaraq kitabxana materiallarının senzuraya məruz qalmasına qarşı çıxırıq*”.

Məsləhətverici etik kodekslərə isə “*Kitabxanaçı etməlidir*”, “*Kitabxanaçı məsuliyyət daşıyır.... məcburdur*” şəklində qəliblərə rast gəlinir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, dünya ölkələrinin çoxunda qəbul olunmuş kitabxana etikasına kodeksləri məsləhətverici səciyyə daşıyır.

Adətən, məsləhətverici etik kodeksləri hazırlayan kitabxana assosiasiyaları, təşkilatları nəzdində daxili nizam–intizam komitələri yaradılır. Bir qayda olaraq, belə komitələrə kitabxanaçılar tərəfindən etik davranış qaydalarına riayət olunub-olunmamasına nəzarət etmək, pozuntuya yol vermiş kitabxanaçılara qarşı müvafiq tədbirlər həyata keçirmək kimi vəzifələr tapşırılır.

Biz isə, etik kodeksləri 2 şərti qrupa ayırıraq: *kitabxanaçıyönümlü* və *oxucuyönümlü* etik kodekslər [7]. Kitabxanaçıyönümlü etik kodekslərin mərkəzində ancaq kitabxanaçı əxlaqının komponentləri dayanır. Belə kodekslər kitabxana ilə oxucu arasında yaranmış münasibətlər sistemində daha çox kitabxanaçının roluna diqqət yetirir, onun etik davranış paradigmalarını əks etdirir və “*oxucu belə edərsə, sən də bunu et...*” şəklində məsləhətlər vermir.

Oxucuyönümlü etik kodekslər isə, kitabxanadaxili münasibətlərə daha çox kitabxanaçının deyil, oxucunun etik dəyərlər sistemindən baxmağı təklif edir. Bu tip kodekslərdə “*Oxucu bunu etdikdə, ona bu cür davranmalı*”, “*Oxucu soruşduqda, bu cür cavab verməli*” kimi qaydalar əks olunur.

Biz bu cür bölgünü onunla əsaslandırırıq ki, etika sosial münasibətləri tənzimlədiyi kimi, kitabxana etikasına da hər şeydən əvvəl, kitabxana mədəniyyətinin əsasını təşkil edən “*kitabxana–kitabxanaçı–oxucu*” arasındakı əlaqələri sosial–etik cəhətdən tənzimləməlidir.

Söylənilənləri ümumiləşdirərək bir daha yəqin edirik ki, kitabxana elm və təhsil mənbəyi kimi cəmiyyət qarşısında müəyyən öhdəliklər daşıyır, müxtəlif funksiyalar yerinə yetirir. O, ilk növbədə maarifləndirməli, informasiyalaşdırma və bunun nəticəsində, həm ümumbəşəri, həm də milli–mədəni dəyərlərin qorunmasına, təbliğinə nail olmalıdır. Keçmişdən gələcəyə ötürülən informasiyanın transformatoru rolunda da məhz kitabxana çıxış etməlidir. Buna görə də, “*kitabxanaların dünya boyda yükü var*” desək, yəqin heç kəs bizə irad tutmaz.

“*Kitabxana bəşəriyyətin yaddaşı olduğu üçün*” (Bernard Şou) onun başlıca məlumatalma və məlumatötürmə substansiyası da, elə cəmiyyətin özüdür. Demək, kitabxana mədəniyyətinin əsasında kitabxana və cəmiyyət arasındakı münasibətlər durur. Bu münasibətlər isə kitabxana etikasının meydana gəlməsini zəruri edir. Bəs nədir bu “*kitabxana etikasına*”? Dediymiz kimi, kitabxana cəmiyyətlə əlaqədə olduğu kimi, kitabxanaçı da oxucu ilə daimi konvergensiyaadır.

Bununla yanaşı, onun öz həmkarları– digər kitabxanaçılarla da əlaqəsi, münasibətləri mövcuddur. Bütün bu münasibətlərdə kitabxanaçının özü də tərəflərdən biri olduğu üçün, onun öz şəxsinə, peşəkar kimliyinə refleksiv yanaşması meydana gəlir. Yəni, kitabxanaçı təkcə kitaba, oxucuya yox, həm də özü–özünə kənardan baxıb

qiymət verir, müəyyən mənada özü ilə münasibət formalaşdırır (refleksiya). Başqa sözlə, öz təyinatını, məsuliyyət və öhdəliklərini, əhəmiyyətini anlamaq–kitabxanaçının öz-özü ilə peşəkar ünsiyyətidir. Nəticədə, kitabxanaçının şəxsi identifikasiyası ümumiyyətlə, kitabxana–cəmiyyət parabolasının ən dərin nöqtəsinə çevrilir. Və kitabxanaçının cəmiyyətlə, kitabxana ilə, oxucu ilə, kitabla və özü ilə əlaqələrinin etik təzahürü yaranır. Kitabxana etikası budur.

Həmin mənəvi, əxlaqi təzahürləri, vərdisləri, mümkünləri müəyyən bir qaydaya, düzənə salmaq üçün etik davranış kodeksləri qəbul olunur. Dünya ölkələrində qəbul olunmuş kitabxana etikası kodekslərinin əsasını “kitabxana–cəmiyyət”, “kitabxanaçı–oxucu”, “kitabxanaçı–kitabxanaçı”, “kitabxanaçı ilə özü” arasındakı nümunəvi münasibətlər, etik normalar təşkil edir.

Müşahidələrimiz göstərir ki, kitabxana–cəmiyyət münasibətləri hər dəfə yeni mərhələyə qədəm qoyduqca, kitabxanaçıların etik davranış prinsiplərində də müəyyən dəyişikliklər baş verir. Bu isə özünü, illər əvvəl qəbul olunmuş etik kodekslərin vaxtaşırı dəyişdirilməsində, təkmilləşdirilməsində büruzə verir.

Ədəbiyyat:

1. Bibliotekar forbundet. Forbundet for informationsspecialister og kulturformidlere. URL: www.bf.dk
2. Koehler W. Professional Organizations and their Ethics Codes: A Quantitative Review // Ethics of Electronic Information in the 21st Century Symposium, Memphis, Tennessee, October 24—27, 2002.; National library associations as reflected in their codes of ethics: Four codes examined // Library Management, Vol. 27 Issue: 1/2, pp. 83-100.
3. Skene, L. A legal perspective on codes of ethics', in M. Coady and S. Bloch (eds.), Codes of Ethics and the Professions, 1996, Melbourne University Press, Melbourne, pp. 111–129.
4. Zipkowitz F. Professional ethics in librarianship: a real life casebook. Jefferson, NC: McFarland, 1996, 161 p.
5. Трушина И.А.. «Кодекс профессиональной этики российского библиотекаря» и кодексы библиотечной этики других стран: сравнительный анализ / Современные проблемы библиотечной и информационной этики. М.: Санкт-Петербург, 2005, 240 с.
6. Фирсов В. Р. Государственное законодательное регулирование деятельности библиотек / Российская национальная библиотека. СПб., 2000.
7. Cəfərov C.A. Kitabxana etikası: beynəlxalq təcrübə və milli modelləşdirmə. AMEA MEK-in Elmi əsərləri, 2013, № 13, s. 73-79.

*Айбениз Алиева-Кенгерли
Джавид Джафаров*

**ТИПОЛОГИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ СОЮЗОВ
И ЭТИЧЕСКИХ КОДЕКСОВ**

Резюме

Статья посвящена изучению особенностей типологического деления библиотечных союзов и библиотечно-этических кодексов. Авторы исследуют, как структура библиотечных союзов и ассоциаций влияет на создание и контекстное развитие библиотечных этических кодексов.

*Aliyeva-Kangarli Aybeniz
Jafarov Javid*

**TYPOLOGY OF LIBRARY UNIONS AND
ETHICS CODES IN LIBRARIANSHIP**

Summary

The article is devoted to the study of the typology of library unions and ethics codes in librarianship. The Authors examine how the structure of library unions and associations influences the creation and contextual development of the codes of library ethics.